

дитячої праці, дозволяє на практиці впроваджувати комплексний підхід до профілактики цих асоціальних явищ.

З метою підвищення кваліфікації педагогами та соціальними працівниками ФРН можуть використовуватись такі інноваційні форми роботи, як електронні розсилки. Вони створюються експертами для обміну інформацією, планування спільних заходів, тематичних фахових дискусій. У розсилках оперативно можна отримувати повідомлення про останні публікації, результати проведених заходів та анонси наступних з питань попередження дитячого насилля, корисні джерела, інноваційні технології, події в Німеччині та в світі у цій сфері, результати останніх досліджень тощо [5].

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що ситуація в німецьких школах відображає загальний стан суспільства. Школи не можуть одноосібно вирішити проблеми насильства. Ефективність профілактичної роботи у ФРН забезпечується завдяки використанню сукупності методів і технологій, комбінуванню роботи в навчальних та позашкільних освітніх закладах. Для того, щоб попередити агресивну поведінку учнів, необхідно сформулювати безпечне освітнє середовище, підвищити рівень обізнаності педагогічних працівників щодо поведінкових та психологічних наслідків жорстокого поводження з дитиною; посилити та розвинути навички емпатії, довірливої міжособистісної комунікації; відпрацювати методику поширення інформації з питань попередження насильства в сім'ї щодо дітей серед педагогічних працівників; визначити можливі методи і форми виявлення фактів жорстокого поводження з дитиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : методичний посібник для освітян / Авт. : Т. В. Журавель, О. О. Кочеміровська, М. Е. Ясеновська / За заг. ред. О. В. Безпалько. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 242 с.
2. Фопель К. Руководство по предупреждению насилия над детьми. / К. Фопель // Директор школы. – 2000. – № 6. – С. 5 – 10.
3. Gaschke S. Die Erziehungskatastrophe. Kinder brauchen starke Eltern / Susanne Gaschke. – München : Wilhelm Heyne Verlag, 2003. – 301 s.
4. Haselmann B. Erziehungspartnerschaft zwischen Eltern und Schule [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.muetter.besondere-Kinder.de.
5. Klett K. Gewalt an Schulen. Eine deutschlandweite Online-Schülerbefragung zur Gewaltsituation an Schulen. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Universität zu Köln / K. Klett // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bildungserver.de/dgf/zeitschriften.html>.

Христина Дзюбинська,
здобувач,
Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОПІКИ ДІТЕЙ-СИРІТ У ПОЛЬЩІ

У статті висвітлено засади правової підтримки і захисту прав дітей-сиріт у Польщі у період трансформації суспільного устрою, а також досягнення у правовому захисті дитини на міжнародному рівні, пов'язані з Конвенцією про права дитини, яка ратифікована Польщею у 1991 р. Акцентовано увагу на дефініціях «заступницька опіка», «соціальне сирітство», «сімейні форми опіки», «приймна сім'я», «дитячі будинки сімейного типу».

Khrystyna Dziubynska

LEGAL FRAMEWORK OF ORPHAN CARE IN POLAND

The article features the principles of legal support and protection of orphans in Poland during transformation of social system, as well as progress in the area of legal protection of children at international level related to the Convention on the Rights of the Child ratified by Poland in 1991. Attention is drawn to definitions of 'protective custody', 'social orphans', family forms of custody, foster care and family-type orphanages.

Феномен соціального сирітства характерний для багатьох країн світу. Одним з ключових питань сьогодення у країнах Європейського Союзу залишається проблема опіки та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Кожна держава визначає власні шляхи подолання цього явища та надання соціального захисту дітям, які залишилися без піклування батьків. Підхід влади до визначення ступеня необхідності влаштування дітей-сиріт значно різниться залежно від країни і зумовлюється загальною ситуацією у країні, насамперед її економічною спроможністю, рівнем розвитку її культури. До найважливіших елементів опікунсько-виховної системи належать організаційні форми опіки над дитиною, якість їх функціонування, пов'язана як із задоволенням потреб особистості, так і з очікуваннями

суспільства, вираженими у виховних цілях. Розв'язання проблеми сирітства було і залишається однією з головних соціально-педагогічних проблем Польщі.

Потреби інтеграції до європейського соціокультурного контексту спричиняють особливу увагу вітчизняної педагогічної освіти до проблеми виховання дітей-сиріт у Польщі, яка багато в чому подібна до процесів в Україні. Це викликає посилену увагу до проблеми виховання підростаючого покоління з боку держави і громадських організацій. Численні дослідження вітчизняних вчених (Т. Антонюк, В. Слюсаренко, О. Клименко, Б. Кобзар, В. Москалюк, Л. Волинець, О. Січкач, Н. Сушик) присвячені проблемам соціального сирітства, функціонуванню дитячих будинків, шкіл-інтернатів тощо. В останні роки з'явилося чимало публікацій, присвячених організації позашкільної освіти і виховання різних категорій населення, у тому числі і дітей-сиріт у Польщі у різні періоди (О. Карпенко, Н. Савченко, Ю. Яким та ін.). Однак питання правової підтримки і захисту дітей-сиріт у Польщі в україномовній науковій літературі не знайшли належного висвітлення.

Мета статті – розкрити нормативно-правову основу захисту прав дітей-сиріт у Польщі у період трансформації суспільного устрою.

Опіка над дітьми від стародавніх часів відігравала головну роль у формуванні моральних почуттів і поведінки дорослої людини. Діти як істоти невинні мають отримати опіку, допомогу і підтримку у кожному моменті свого життя. Характерною ознакою захисту прав дітей-сиріт у кінці ХХ ст. є розвиток сімейних форм опіки. Це пов'язано з появою різних неурядових організацій, які діяли у межах соціальної допомоги. Варто підкреслити, що прийомні сім'ї по-різному функціонували на території країни. На початку 90-х років у Варшаві при опікунсько-виховних інституціях введено посаду соціального педагога, який займався справами соціального сирітства, забезпечував допомогу прийомним батькам і підтримував з ними контакт. Однак у інших регіонах Польщі часто цю функцію виконували вчителі, які займалися навчально-виховним процесом дітей з прийомних сімей. До 1999 р. прийомні сім'ї належали до системи освіти.

В останнє десятиліття зросла кількість дітей, які виховуються поза межами власних родин, зокрема у прийомних сім'ях. У 2000 р. за підрахунками Міністерства юстиції Польщі їх нараховувалося 40 650, що на 8 554 дитини більше, ніж у 1990 р. На жаль, кількість дітей у виховних закладах також не зменшується [3, с. 9].

Дедалі ширшого звучання набирає заступницька опіка, яка має на меті повну опіку дітей, позбавлених природного родинного середовища, і характеризується цілковитою відповідальністю опікунів за своїх підопічних та забезпечення їхніх потреб. Сьогодні заступницька опіка характеризується захистом прав та потреб дитини. Незважаючи на те, що у біологічних сім'ях батьки з патологічними проблемами не позбавлені батьківських прав, однак частково вони відповідають за своїх дітей. Часто піднімається питання, чи терміном «заступницька опіка» можемо характеризувати опіку тільки кровних родичів чи і неспоріднених, а також опіку органів влади, які супроводжують дітей до прийомних сімей. До заступницької опіки належить також тимчасове перебування дитини у прийомній сім'ї, доки остання знайде дитину, яку захоче всиновити. Хоча у міжнародній практиці зустрічаємо, що заступницька опіка не є дорогою до всиновлення.

Як правило, діти потребують опіки в нових сім'ях, якщо вони фізично втратили своїх батьків, або їхні батьки не в змозі виконувати своїх обов'язків. Якщо один з батьків живе, однак належним чином не займається дитиною, то опіку над нею беруть опікунсько-виховні заклади або прийомні сім'ї. Термін «соціальне сирітство» не отримав точного визначення, тому в літературі трапляється неоднозначне його трактування, оскільки воно охоплює різноманітні ситуації життя дитини. Для їх окреслення використовують психологічне, емоційне, духовне і юридичне сирітство.

У широкому значенні соціальне сирітство охоплює різні соціально-опікунські ситуації, які характеризуються відсутністю опіки зі сторони біологічних батьків або довготривалим перебуванням дитини за межами будинку без спілкування з батьками. У вузькому значенні, соціальні сироти – це діти, які перебувають у опікунсько-виховних закладах у зв'язку з тим, що їхні батьки не виконують своїх обов'язків. У статті 72 ч. 2 Конституції Речі Посполитої Польщі записано: «Дитина, позбавлена батьківського піклування має право на опіку і допомогу з боку суспільних інституцій», зокрема, на знаходження для неї відповідної сімейної форми заступницької опіки або розміщення у відповідному закладі» [4]. До сімейних форм заступницької опіки відносимо прийомні сім'ї і дитячі будинки сімейного типу. Зі свого боку, опікунсько-виховні заклади поділяються на заклади денного типу, інтервенційні, родинні і соціалізаційні. Прийомна сім'я – це сім'я, у якій проживає неповнолітня дитина з метою опіки і виховання, у випадку відсутності або дисфункції її біологічної сім'ї. Метою прийомних сімей є надання опікунських послуг і виконання обов'язків біологічних батьків.

Добробут дитини визнаний найвищою цінністю щодо інтересів сім'ї і опікунів. Таке твердження знаходимо у приписах польського права, а також у статтях Конвенції про права дитини, ратифікованої Польщею у 1991 р. Цей акт має найбільші досягнення у правовому захисті дитини на міжнародному рівні.

Польське законодавство повністю узгоджене з вимогами конвенції, які стосуються організації заступницької опіки. Так, у ст. 20 Конвенції зазначено, що дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного середовища, або ж з точки зору її добробуту не може більше в ньому залишатися, має право на спеціальний захист і допомогу з боку держави. Сторони, відповідно до свого внутрішнього права, забезпечують такій дитині заступницьку опіку, яка передбачає розміщення дитини у відповідній інституції опіки, у прийомну сім'ю, всиновлення (якщо необхідно) тощо. При виборі відповідних форм опіки над дітьми-сиротами враховують тривалість і відповідні умови для їх виховання, а також етнічні, релігійні, культурні та мовні потреби для повноцінного розвитку їх особистості [5].

Варто звернутися також до правових директив, які стосуються заступницької опіки, зібраних в основних положеннях Конвенції про права дитини, зокрема до Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи № (77) 33 з питань розміщення дітей за межами сім'ї, а також Рекомендації № Р (87) 6 щодо прийомних сімей. У Резолюції зазначено, що розміщення дітей у прийомних сім'ях повинно бути визнано найкращою формою тривалого перебування дитини поза родиною.

Одним з найважливіших завдань, яке стоїть перед інституціями і прийомними сім'ями, є співпраця з біологічними батьками дитини. Щодо Рекомендації, то відповідно до її змісту, необхідно враховувати думку прийомних батьків перед розміщенням дитини у такій сім'ї [1]. Згідно з приписами Європейського Трибуналу Прав Людини, обов'язок держави полягає у наданні допомоги біологічним сім'ям, які мають проблеми з підтриманням контактів зі своїми дітьми. З точки зору міжнародного права і судової практики Трибуналу у Страсбурзі, розміщення дитини за межами сім'ї є тимчасовим, оскільки необхідно зробити все, щоб повернути її у біологічну сім'ю.

Для Польщі характерні три основні групи форм, в яких відбувається опікунсько-виховний процес. Критерієм поділу є вид виховної опіки, визначений опікунською функцією різноманітних інституцій, а також окресленими загрозами розвитку виховної опіки творчого характеру (школи, світлиці, інтернати, молодіжні і спортивні організації); форми заступницької опіки (заступницькі сім'ї, інституції сімейного характеру – дитячі будинки, дитячі села; інституції установчого характеру – заклади (опікунські швидкі допомоги, дитячі будинки), а також форми спеціальної опіки, у тому числі, виправної, ресоціалізаційної і лікувальної (спеціальні шкільно-виховні осередки, виховні й виправні осередки, санаторії, профілакторії) [2].

Отже, вивчення досвіду Польщі у сфері виховної опіки свідчить про її власний шлях у творенні опікунсько-виховної системи, про своєрідні переваги цінностей, що впливають із національного культурного і суспільного доробку. Реформа системи допомоги дитині та сім'ї у Польщі проходить поволі. Більшою мірою це залежить від рішучості влади, фахівців, співпраці між різними суспільними ланками самоврядування, а також партнерами – костелом та неурядовими організаціями. Варто більшу увагу приділити тим сім'ям, які опинилися у кризових ситуаціях, реформувати старі великі виховні заклади на менші, індивідуально працювати з дітьми і молоддю. Для реалізації цих завдань слід, насамперед, урегулювати право, тобто необхідно змінити Закон про соціальну допомогу, як і Закон про злочинність неповнолітніх.

Подальших наукових розвідок потребують форми опіки над дітьми-сиротами в Польщі, зміст виховання дітей у дитячих будинках сімейного типу та перенесення позитивного польського досвіду у національну освіту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Andrzejewski M. Pomocnicza rola państwa w świetle Konwencji o Prawach Dziecka i prawa polskiego / M. Andrzejewski // Współczesne kierunki w opiece nad dzieckiem. – Warszawa : Żak, 1999. – S. 102 – 105.
2. Badora S. Uczucia i profesjonalizm : o formach opieki zastępczej / Sylwia Badora. – Częstochow : Wydawnictwo WSP, 1998. – 254 s.
3. Kolankiewicz M. Zmiany w systemie opieki nad dziećmi / M. Kolankiewicz // RPS przy Ministrze Pracy i Polityki Społecznej. – Warszawa: 2002. – S. 6 – 15.
4. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku // Dziennik Ustaw. – 1997. – № 78. – Poz. 483.
5. Конвенція ООН про права дитини. – Київ : Unicef, 2009. – 47 с.